બાળકનું સ્વતંત્ર વ્યક્તીત્વ સ્વીકારો..

--પ્રા. રમણ પાઠક 'વાચસ્પતી'

To solve the problem of education, children must be surrounded with equity and must be equitably treated. And each and everyone, parent or child, must be understood to be an individual, and must have his or her individual rights equitably respected.

--Joslah Warren (અમેરીકન ચીંતક)

નાનું બાળક જ્યારે પણ કંઈક સારું કે ખરાબ વર્તન કરે, ત્યારે નીઃશંક સમજી લેજો કે એ ગુણ કે અવગુણ તે ખુદ બાળકનો તો નથી જ; કારણ કે શીશુ યા નાનકડું ભુલકું જ્યારે આ દુનીયાની ગતીવીધી સમજવા-શીખવા પ્રયત્નનો પ્રારંભ કરે છે, ત્યારે તે હમેશાં પોતાનાં વડીલોના વીચાર અને ખાસ-વીશેષ તો ઘરનાં, કુટુંબનાં મોટેરાંનાં વર્તનને અનુસરતું હોય છે. માટે બાળકની ભુલ કે અનુચીત વર્તન એ હકીકતમાં તો માબાપનો જ વાંક યા દોષ હોય છે. બાળક એ પ્રાણીજગતમાં સૌથી વધુ અનુકરણશીલ પ્રાણી છે. તે મોટેરાંના દાખલાનું રસપુર્વક સતત નીરીક્ષણ કરતું રહે છે, અને પછી એ જ પ્રમાણે વ્યવહાર કરવાનો પ્રયત્ન કરતું રહે છે. એ સારું કે ખરાબ? એટલો વીવેક કરવાની નીજી ક્ષમતા તો બાળક કદી ધરાવતું હોતું જ નથી. એને મન તો વડીલ જે કરે છે તે કાર્ય, કરવા યોગ્ય જ પ્રતીત થાય અને પછી એ પ્રમાણે તે કરવાનો પ્રયત્ન કરે.

દા.ત. જ તમે બાળકને મારશો, પીટશો તો તે સમજશે કે, અમુક સંજોગોમાં સામી વ્યક્તીને મારવી જોઈએ, અને પછી તે બાળક અન્ય એવા એના બાળસાથીને અથવા તો ખુદ વડીલોને મારતું થઈ જશે. બાળક મારતું થાય, તો સમજી જ લેવું કે એના ઘરનાં વડીલોમાંથી કોઈ વ્યક્તી પોતે મારકણી હશે ! જો તમે તમારા બાળક પર કડક શાસન અને શીસ્તનો દોર ચાલુ રાખશો, તો એ બાળક પોતે પણ બીજા પર હુકમ ચલાવતું અને આજ્ઞાપાલન કરાવતું બની રહેશે.

દા.ત. મેં નજકથી નોંધેલું કે એક બાળકી પોતાનાં નાનેરાં ભાઈભાંડું ઉપર હુકમ ચલાવવાની મનોવૃત્તી ધરાવતી અને રીતસર પીડાય આપતી! નીરીક્ષણથી જાણવા મળ્યું કે, ખુબ નાની શીશુવયે એ બહેન ઉર્ફે બાળકી પોતે નોકરચાકરની તથા માતાપીતાની હુકમશાહીનો ભોગ બનેલી...

જો આપણે બાળકના અધીકારનો અને ખાસ કરીને, એના વ્યક્તીત્વનો આદર કરતાં રહીશું, તો બાળક પણ એનાં બાળમીત્રો તેમ જ એના વડીલોના વ્યક્તીત્વને માન આપતું થઈ જશે. મતલબ કે જો તમારું નાનકડું સંતાન ઉધ્ધત પ્રકૃતી દર્શાવતું હોય, તો આત્મ-નીરીક્ષણ કરજો, કદાચ તમે પોતે જ ઉધ્ધત સ્વભાવના હોઈ શકો! ઉત્તમ રસ્તો એ જ છે કે બાળકના સ્વતંત્ર વ્યક્તીત્વનો પુર્ણતઃ સ્વીકાર કરો અને અન્ય પુખ્ત કુટુંબીઓ જેવો જ વ્યવહાર એના પ્રત્યેય દર્શાવો, તો બાળક આપોઆપ વીનયથી, વ્યવસ્થીત તથા સુસંસ્કારી કે સદ્‌વર્તનશીલ થવા માંડશે.

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

જો કે સૌથી મોટી સમસ્યા જ બાલમંદીરો કે શાળાઓની છે. ઘરનાં વડીલો ધારો કે નાનકડી શીશુવયથી જ બાળકના સ્વતંત્ર વ્યક્તીત્વનો સ્વીકાર કરીને, એના પ્રત્યે આદર-પ્રેમભર્યું વર્તન દાખવી, એનામાં સારા માણસપણાના ઘડતરની સંપુર્ણ કાળજી દાખવે; તો પણ શાળા-બાળમંદીરના શીક્ષકો પણ તે બાળક પ્રત્યે વ્યક્તીત્વના સુંદર ઘડતરના એવા જ હેતુવાળો, વ્યવહાર દાખવશે કે કેમ? એ પ્રશ્નનો આપણી પાસે જવાબ હોય, તોય ઈલાજ તો નથી જ નથી. ફુલની કળી જેવું, કાચી અને નમનીય સામગ્રી રુપ બાળક આપણને સોંપવામાં આવ્યું છે, માટે એનું ઉત્તમોત્તમ સુવીકસીત સ્વરુપ ઘડવાની આપણી ફરજ બની રહે છે, એવું ગંભીરપણે વીચારી, તદનુસાર વ્યવહાર કરનારા શીક્ષકો આપણે ત્યાં કેટલા? અરે, છે ખરા? આપણા લગભગ તમામ શીક્ષકો અણઘડ હોય છે. પાલતુ પ્રાણી કે સરકસનાં રીંછ-સીંહને તાલીમ આપનારા નીષ્ણાતો અનીવાર્ય મનાય છે, અને અનીવાર્ય જ હોય છે; પરંતુ બાળકને તાલીમ આપનાર જાતે પુરેપુરો તાલીમબદ્ધ હોય, એટલું જ નહીં, એક પ્રકારની સ્વયંસ્ફુરીત ફરજભાવનાવાળો હોય, એની પુરી કાળજી સમાજ સેવતો નથી. પરીણામે કદાચ તમે સુધારેલાં તમારાં જ બાળકને શાળા બગાડે છે!

ટુંકમાં, બાળકના વ્યક્તીત્વને જ નહીં; એના અધીકારોને પણ માન આપો અને તમારું બાળક એક સરસસુંદર વ્યક્તી તરીકે જ નહીં, સંભવતઃ એક ઉમદા જવાબદાર નાગરીક તરીકે પણ ઝળહળી ઉઠશે. આજે આવા નાગરીકોની આ દેશમાં ખોટ પડી છે, કારણ કે, સજાગ, સભાન, જવાબદાર તથા કુશળ અને સુસજ્જ વડીલોની જ વાસ્તવમાં ખોટ્યું પડી છે.

હું ઈશ્વરને હાડોહાડ ધીક્કારું છું, કારણ કે જો તેવી કોઈ શક્તી હોય તો એણે મારપીટ નામક પીડાકારી પ્રક્રીયાનું નીર્માણ જ શા માટે કર્યું છે?

શારીરીક માર એ એક ભયાનક અને ક્રુર-જંગલી વ્યવહાર છે અને સંસારમાં જબરો નબળાને યથેચ્છ મારે, મારીઝુડીને ગમે તેવું કામ એવા નબળા માણસ કે પ્રાણી પાસેથી લે-એ કેવી ભયંકર, કમકમાટી-પ્રેરક, કમઅક્કલ વ્યવસ્થા છે! આવી વ્યવસ્થાનો પ્રયોજનાર જો કોઈ ભગવાન હોય તો તે, અથવા તો પ્રકૃતી-કુદરત ભક્તીને યોગ્ય નહીં, નફરતને લાયક ગણાય. શારીરીક અને માનસીક પીડા તથા પીડન એ મારે મન આ સજીવ સૃષ્ટીની કરુણતમ સમસ્યા છે અને એમાં બાળકનું પીડન અને તેય વળી જ્યારે ખુદ માતાપીતા કે વડીલો જ આચરતાં હોય, ત્યારે કોને રાવ કરીએ? કોની સમક્ષ જઈને રડીએ?

અરે, એવું દુષ્કૃત્ય અટકાવવાનોય આપણને તો અધીકાર નહીં!

તે દીવસે એકદોઢ વર્ષના એક બાળકને એની ગમાર માતા કચરો ખાવા બદલ મારતી-પીડતી હતી; ક્રોધપુર્વક ચીખીને પ્રશ્ન કરતી હતી કે, ‘બોલ, હવે કચરો ખાશે?’ જોરજોરથી આક્રંદ કરતું તે બાળક માથું ધુણાવી ના..ના..નો વણસમજ્યો ઉત્તર આપ્યે જતું હતું. મારાથી એ જોયું ન ગયું. સાવ અજાણ મહીલા છતાં, મેં રોકાઈને એ બહેનને વીનવ્યાં કે,

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com

‘બહેન, શા માટે આ બાપડાને મારો છો? એ બીચારું હજી કશું સમજતુંય નથી..’ બહેન કહે, ‘નથી કેમ સમજતું? બધુંયે સમજે છે!’ અને એમ આગળ તાડનલીલા ચાલુ જ..

હવે, એકદોઢ વર્ષના બાળકને વળી કચરો શું અને ખાદ્ય શું? અખાદ્ય શું? રસ્તામાં પડેલી કોઈ પણ ચીજ એ ઘણી વાર મોંમાં મુકી દેવા પ્રેરાય: જે માતાપીતાએ યા વડીલોએ શાંતીથી કાઢી લેવાની જ હોય. મારપીટ સજારુપ છે યા પુનઃ એવું દુષ્કૃત્ય નહીં કરવાની એ ચેતવણી છે-એવું કશું જ સમજવા એ બાળક હજી સદંતર અશક્ત, અજ્ઞાન હોય છે. પેલું બાળક ના..ના..ની અદામાં જે માથું ધુણાવતું હતું, તે કચરો નહીં ખાવાના ફરમાન કે ઉપદેશના સ્વીકારરુપે હતું જ નહીં.

બાળક તો ફક્ત એટલા જ માટે માથું ધુણાવતું હતું કે, એમ કરવાથી માર ઓછો પડે યા બંધ થાય; જેમ ચાબુક કે પરોણી ફટકારવાથી ઘોડો કે બળદ દોડવા લાગે છે એ જ રીતે! એ લાચાર પ્રાણીઓને લેશમાત્ર સમજ કે ખબર નથી હોતી કે શા માટે આવો માર ખાવાનો અને શા માટે આમ દોડ્યા કરવાનું? ચાબુકના ફટકારથી ઘોડો દોડવા લાગે, વધુ વેગે દોડે, એથી એમ નથી જ સમજવાનું કે, એ ઘોડો સુધરી ગયો! બાળક બાબતે પણ એમ જ સમજવું!

બાળકને મરાય જ નહીં, કારણ કે તમને એવો કોઈ અધીકાર જ નથી. ખલીલ જીબ્રાન યોગ્ય જ કહે છે કે, બાળક તમારા દ્વારા આ સંસારમાં આવે છે, એનો અર્થ એવો નથી જ કે, તે તમારું પાલતુ પ્રાણી છે, અથવા તો તમારી માલીકીની કોઈ ચીજ છે કે જેથી એની સાથે તમે તમારો મનફાવતો વ્યવહાર કરો! બાળક કદી પોતાની ઈચ્છાથી આ દુનીયામાં આવતું નથી, એ તો વાસ્તવમાં તમારી જ ઈચ્છાઓનો ભોગ બની ગયેલું એક લાચાર પ્રાણી છે. માટે એને મારવા-પીટવાનો તમને શેનો અધીકાર? અને આમેય, કોઈ પણ નાનકડું, સુકોમળ, મીઠડું અને વહાલસોયું, નાદાન અને લાચાર, અણસમજુ અને આશ્રીત, પ્રેમવાત્સલ્ય ભરપુર વરસાવવા યોગ્ય એ મુગા પ્રાણી જેવા બાળકને મરાય જ કેમ? માબાપો અને શીક્ષકો, કૃપા કરીને તમારા બાળકને મારશો નહીં..!

ભરતવાક્ય

એક વાર મેં સુરતના બાળરોગ-નીષ્ણાત ડૉ.બીપીન દેસાઈને પુછ્યું કે, બાળક માટે મોટામાં મોટી આફત કઈ? ગંભીરમાં ગંભીર બીમારી કઈ?

જવાબમાં એ બાળકરુણા-પીડીત સંવેદનશીલ તબીબ સખેદ બોલ્યા, ‘સ્ટુપીડ પેરન્ટ્સ!’

--પ્રા. રમણ પાઠક ‘વાચસ્પતી’

સુરતના **‘ગુજરાતમીત્ર’** દૈનીકના તા. ૧૯ નવેમ્બર ૨૦૦૫ના અંકમાંની, લેખકની કટાર **‘રમણભ્રમણ’**માંથી, **‘ઉંઝા જોડણી’** અને **‘વીજયા-કલાપી’** ફોન્ટમાં, તા.૪ ડીસેમ્બરની **‘સન્ડે મહેફીલ’** માટે સાભાર પુનર્લેખન: **uttamgajjar@hotmail.com** **Dec.4,2005**

PDF created with pdfFactory trial version www.pdffactory.com